

พุทธจริยศาสตร์กับสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสัตว์ Buddhist Ethics and the Moral Status of Humans and Animals

¹พระเกรียงศักดิ์ สิริสกุโก Phra Kriengsak Sirisakko

²พระครูศรีปริยัติการ Phrakhrusripariyattikarn

³อดิเรก โลกะนัง Adirek Lokanang

¹บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{2,3}คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding author, e-mail: Sirisakko119@gmail.com

Received February 17, 2025; Revised April 3, 2025; Accepted: May 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาสถานะทางศีลธรรมของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นผ่านแนวคิดของนักปรัชญาสามกลุ่ม และวิเคราะห์มุมมองของพุทธจริยศาสตร์เพื่อตอบสนองต่อประเด็นดังกล่าว โดยพบว่าแนวคิดแต่ละกลุ่มมีจุดยืนที่แตกต่างกัน พุทธจริยศาสตร์เสนอหลักทางสายกลาง โดยเน้นคุณค่าภายในของสิ่งมีชีวิตมากกว่ารูปลักษณ์ภายนอก และยืนยันว่าความเท่าเทียมทางจริยธรรมไม่ได้พิจารณาจากสติปัญญาหรือความสามารถของแต่ละชีวิต แต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และคุณธรรมที่แต่ละชีวิตมีต่อกัน นอกจากนี้ บทความยังวิเคราะห์แนวทางพุทธจริยศาสตร์ในการจัดการปัญหาจริยธรรมร่วมสมัย เช่น การโคลนนิ่งและการดัดแปลงพันธุกรรม ซึ่งเป็นความท้าทายทางศีลธรรมในยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า พุทธจริยศาสตร์เสนอแนวทางที่เน้นความสมดุลความเมตตา และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนกับสิ่งแวดล้อม โดยไม่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของโลก ทั้งนี้ บทความเน้นให้เห็นว่าพุทธจริยศาสตร์สามารถเป็นกรอบจริยธรรมที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาศีลธรรมของโลกยุคใหม่

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; มนุษย์; ศีลธรรม; สัตว์; สิ่งแวดล้อม

Abstract

This article examines the moral status of humans and other living beings through the perspectives of three philosophical traditions and analyzes how Buddhist ethics addresses these issues. It finds that each perspective has distinct views. Buddhist ethics advocates for the middle path, emphasizing inner value rather than external appearance, asserting that moral equality is not based on intelligence or capability but on relationships and ethical conduct. Additionally, the article explores how Buddhist ethics provides guidance on contemporary ethical challenges such as cloning and genetic modification, which pose significant moral dilemmas in the age of advanced science and technology. Buddhist ethics promotes balance, compassion, and sustainable coexistence with the environment rather than a human-centered worldview. Ultimately, this article highlights the relevance of Buddhist ethics as a vital moral framework for addressing the ethical challenges of the modern world.

Keywords: Buddhist Ethics; Humans; Morality; Animals; Environment

บทนำ

แนวคิดจริยศาสตร์สมัยใหม่สนใจปัญหาระหว่างมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์มีพัฒนาการด้านแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพของสัตว์ 3 ทฤษฎีที่อธิบายสถานภาพของสัตว์กับมนุษย์ ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่งมีความเห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มีสถานะทางจริยธรรมเหมือนมนุษย์ กลุ่มนี้ปฏิเสธสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมหรือพิจารณาตามหลักความเท่าเทียมของมนุษย์ โดยให้เหตุผลหนักแน่นว่าเนื่องจากสัตว์ปราศจากความตระหนักรู้ เหตุผล หรือสิทธิในการปกครองตนเองเช่นเดียวกับมนุษย์ นักปรัชญาที่ถนัดในทฤษฎีนี้ คือ อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) และริชาร์ด พอร์ทเนอร์ (Richard Posner) ค้านท์ (Immanuel Kant) เชื่อว่า สัตว์มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ สัตว์จึงไม่เหมาะที่จะเกี่ยวข้องกับอาณาจักรจริยธรรม ความถูกผิดทางจริยธรรมของการกระทำมีให้ มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์จะได้ช่วยเหลือให้มนุษย์คนอื่นๆ มีความเป็นอยู่ในด้านอื่นๆ ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ภาระหน้าที่ที่มนุษย์มีต่อสัตว์จึงเป็นเพียงหน้าที่โดยทางอ้อมที่จะนำไปสู่ความ เป็นมนุษยชาติ หรือกล่าวอีกว่ามนุษย์จะมีความรับผิดชอบต่อสัตว์ได้ก็เพียงเล็กน้อย หรือไม่มีเลยก็ได้ ดังข้อความที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายจะไม่มีจิตสำนึกได้ด้วยตนเองจะมีก็แต่เพียงในลักษณะของวิถีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง และจุดหมายปลายทางที่ว่านี่ก็คือมนุษย์เราจึงสามารถที่จะถามได้ว่า “ทำไมสัตว์ทั้งหลายจึงต้องมีชีวิตอยู่” ภาระหน้าที่ของพวกเราที่มีต่อสัตว์ต่างๆ จะเป็นเพียงหน้าที่โดยทางอ้อมที่มุ่งเพื่อ

มนุษย์เท่านั้น สิ่งมีชีวิตที่สามารถเข้าใจในเหตุผลได้เท่านั้นที่สมควรจะได้รับข้อผูกพันทางจริยธรรม เพราะจะนำมาซึ่งการช่วยเหลือ ต่อการที่จะมีชีวิตอยู่ในด้านอื่นๆ” (ขจิตพรณ อมรปาน, 2542) จะเห็นได้ว่าค่านิยมที่ปฏิเสธการขยายขอบเขตจริยธรรมไปยังสัตว์ ด้วยเหตุผลที่ว่าสัตว์ไม่สามารถใช้เหตุผลได้ ส่วนเจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในฐานะที่เป็นผู้ยึดถือลัทธิอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarian) เชื่อว่าความแตกต่างประการสำคัญที่มนุษย์และสัตว์มีซึ่งทำให้มนุษย์มองตัวเองว่าสูงและอยู่นี้อีกกว่าสัตว์ในทุกด้าน คือ ความรู้สึกถึง (Sentiment) กล่าวคือ มนุษย์สามารถจดจำความรู้สึกต่างๆ เช่น ความเสี่ยงภัย ความอันตราย หรือ ความหวาดกลัว พร้อมทั้งแยกแยะอารมณ์ต่างๆ เช่น รัก เจ็บปวด โกรธแค้น ได้ซับซ้อนและลึกซึ้งกว่าสัตว์โดยทั่วไป ด้วยเหตุผลและกระบวนการคิดไตร่ตรองของมนุษย์เอง (Bentham, 2003 อ้างถึงใน ศุภมาส ชินวินิจกุล, 2557)

ในสถานการณ์เดียวกัน สัตว์จะไม่สามารถจดจำสิ่งเลวร้ายที่ตนเคยประสบพบเจอมาได้ดีเท่ามนุษย์เนื่องจากสัตว์ขาดความเข้าใจและตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของตนเอง (self-awareness) ยกตัวอย่างเช่น หากเด็กคนหนึ่งเดินเท้าเปล่าออกไปนอกบ้านแล้วไปเหยียบตะปูทำให้เกิดแผลที่เท้า ความเจ็บปวดดังกล่าวอาจจะทำให้เด็กคนนั้นเกิดความหวาดกลัวที่จะได้รับความเจ็บปวดอีก จึงหาทางป้องกันตนเองในครั้งต่อไป แต่กับสัตว์แล้ว แม้ว่าจะได้รับความเจ็บปวด แต่ความรู้สึกจากอารมณ์เจ็บปวดจะมีไม่เท่าที่มนุษย์นั้นมี ทั้งนี้ ตามความเชื่อของลัทธิอรรถประโยชน์นิยมที่ยอมรับว่ามนุษย์ยังคงสูงกว่าสัตว์จึงมีสิทธิมีอำนาจในการใช้สัตว์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ตัวมนุษย์เอง ริชาร์ด พอร์ทเนอร์ (Richard Posner) นักคิดรุ่นต่อมา ผู้ยึดถือลัทธิอรรถประโยชน์นิยมตามแนวคิดของเบนธัม ซึ่งไม่ได้ต่อต้านหรือสนับสนุนการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างโหดร้าย แต่เขาเชื่อว่าหากมนุษย์สามารถรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของสัตว์ได้อย่างแท้จริงและสามารถมีทางเลือกอื่นๆ ที่เหมาะสมแทนการใช้ประโยชน์จากสัตว์ นั่นจึงเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อไม่ให้กระทบถึงความเป็นอยู่ของสัตว์ เมื่อไม่สามารถหาทางออกกับเรื่องนี้ได้ หากสัตว์จะได้รับความเจ็บปวดบ้างก็เป็นการเสียสละ เพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์สุขโดยทั่วกัน (Posner, R. A. et al., 2003 อ้างถึงใน ศุภมาส ชินวินิจกุล, 2557)

กลุ่มที่สองมีความเห็นว่าสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่นสัตว์มีสถานะทางจริยธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์ ทฤษฎีนี้ยอมรับสถานะของสัตว์ทางจริยธรรมแต่ไม่ยอมรับว่าสัตว์กับมนุษย์เท่ากันทางสติปัญญา นักปรัชญากลุ่มนี้เชื่อว่า สัตว์ส่วนใหญ่รู้สึกสุข ทุกข์ได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้น สัตว์ส่วนใหญ่สามารถมีสถานะทางจริยธรรมได้ แต่เนื่องจากสัตว์ขาดความสามารถบางประการเมื่อเทียบกับมนุษย์นั่นคือมีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่สามารถ ตระหนักรู้ มีเหตุผล หรือปกครองตนเอง สัตว์ไม่มีสิ่งนี้เหมือนคน ดังนั้นคนกับสัตว์จึงไม่เท่ากัน นักปรัชญาที่สนับสนุนแนวคิดนี้ คือ สก๊อต วิลสัน (Scott Willson) ผู้เขียนเห็นว่า พระพุทธศาสนามีตำนานมากมายในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะเรื่องราวใน”ชาดก”(อดีตชาติ

ของพระพุทธเจ้า) ที่มีมุมมองเกี่ยวกับสัตว์ที่สำคัญ ซึ่งอาจจะมีส่วนที่เป็นไปได้ว่า “แนวคิดของพระพุทธศาสนาอาจมองว่าสัตว์มีสถานภาพทางจริยธรรม แต่ไม่เท่ามนุษย์” และเพื่อให้สมมติฐานได้รับการพิจารณา ผู้เขียนจะนำประเด็นดังกล่าวไปอภิปรายเพื่อหาคำตอบในตอนท้ายว่าเป็นความจริงหรือไม่ที่พระพุทธศาสนามีแนวคิดดังกล่าวอยู่

กลุ่มที่สามมีความเห็นว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบางอย่างเช่น สัตว์มีสถานะทางจริยธรรมเท่ากัน แนวความคิดในอีกด้านหนึ่งเป็นแนวความคิดทางธรรมชาติวิทยา โดยมีชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษ ผู้คิดค้นทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เป็นผู้ริเริ่มและต้นแบบของแนวความคิดที่เชื่อว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญระหว่างมนุษย์กับสัตว์ มนุษย์เป็นผู้คิดเข้าข้างตนเองว่าตนเหนือกว่าสัตว์ชนิดอื่นและเมื่อพูดถึงความสามารถ ในการรู้สึกระลึกถึง (Sentience) นั้น สัตว์ก็มีความคิดและกระบวนการคิดได้เทียบเท่ากับที่มนุษย์มี รวมไปถึงการตอบสนองทางด้านอารมณ์เช่นกัน ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่เห็นด้วยกับดาร์วินจึงเสนอว่า การใช้ประโยชน์จากสัตว์ที่จะทำให้สัตว์ต้องได้รับความทุกข์ทรมานจะกระทำได้ ต่อเมื่อมีการพิจารณาถึงผลที่จะได้รับและวิธีการจัดการที่เหมาะสม หากว่าการกระทำนั้นๆ จะทำให้ล่วงละเมิดถึงความเป็นอยู่ของสัตว์มากเกินไป การใช้ประโยชน์จากสัตว์ด้วยวิธีการนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ (Darwin, 1871 อ้างถึงใน ศุภมาส ชินวินิจกุล, 2557) กลุ่มนี้ยอมรับทั้งสถานะสัตว์ทางจริยธรรมและหลักความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมระหว่างมนุษย์และสัตว์ โดยการปฏิเสธข้อจำกัดทางจริยธรรมที่มนุษย์คิดเอาเองว่าตนมีอยู่เพียงเผ่าพันธุ์เดียว โดยพื้นฐานของทฤษฎีนี้มาจากแนวความคิดความคล้ายคลึงกันทางชีวภาพระหว่างมนุษย์และสัตว์ทั้งทางกายภาพและสถานะด้านจิตใจ นักปรัชญาผู้มืบทบาทสำคัญในยุคปัจจุบันคือ ปีเตอร์ ซิงเกอร์ (Peter Singer) ที่อธิบายว่า “ความเท่าเทียมกันระหว่างสถานะทางจริยธรรมของมนุษย์และสัตว์นั้นคือการพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์จะได้รับหรือเสียไป มิใช่พิจารณาเฉพาะมุมมองของมนุษย์เพียงอย่างเดียว (Singer, 1995) และทอม เรแกน (Tom Regan) อธิบายว่า “สัตว์มีสถานะและความเท่าเทียมทางจริยธรรมเทียบเท่ามนุษย์ ซึ่งความเท่าเทียมดังกล่าวมีพื้นฐานอยู่บนหลักสิทธิ เนื่องจากทรัพยากรใดที่มีคุณค่าจากการมีอยู่ ทรัพยากรนั้นย่อมมีสิทธิ” (Sciberras, 2008)

จากข้อถกเถียงปัญหาดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งปรากฏในการอภิปรายเพื่อตอบปัญหานักสิทธิสัตว์และนักสิ่งแวดล้อมที่พยายามผนวกเอาคำสอนของพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมตะวันตกด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงต้องการทราบว่า พุทธจริยศาสตร์จัดอยู่ในกลุ่มใดในสามกลุ่มดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และพุทธจริยศาสตร์มีแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมหรือไม่ พุทธจริยศาสตร์มีทัศนคติต่อสิ่งมีชีวิตอื่นเช่น สัตว์และพืชอย่างไร เพื่อให้ข้อสงสัยเหล่านี้ได้รับการพิจารณาที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากที่สุด โดยไม่มีเจตนาเข้าข้างแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง ผู้เขียนจะได้นำเสนอให้ละเอียดมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

พุทธจริยศาสตร์กับสถานะทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต

แนวคิดพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์ ถูกท้าทายจากปัญหาทางจริยศาสตร์สมัยใหม่อยู่บ่อยครั้ง ที่เกิดกรณีปัญหาจริยศาสตร์ที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ สาเหตุสำคัญคือ การเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้เกิดสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้น และรวมถึงสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์รวมอยู่ด้วย อาทิ การโคลนนิ่ง และการตัดต่อพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่ในปัจจุบันวงการปรัชญาและศาสนายังหาข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของการโคลนนิ่งและการตัดต่อพันธุกรรมได้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ได้นำมาซึ่งความเจริญทางด้านวัตถุเพียงด้านเดียว แต่ยังส่งผลโดยอ้อมต่อ ความเสื่อมถอยทางศีลธรรม เกิดกรณีการทำแท้ง การทำเด็กหลอดแก้ว การทำโคลนนิ่งสัตว์และมนุษย์ รวมไปถึงการตัดต่อพันธุกรรมสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดังกล่าวมาแล้วเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในทุกๆ ด้านของชีวิตมนุษย์

จุดเริ่มต้นของปัญหาอภิปรัชญาที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ชิ้นแรกนั้น เริ่มจากคำถามว่ามนุษย์คืออะไร จากนั้นก็จะถามไล่ไปเรื่อยๆ ว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ควรดำเนินชีวิตอย่างไร ซึ่งเป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ ในที่นี้ผู้เขียนได้ยกนักปรัชญาที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ออกเป็น 2 พวก คือ

พวกแรกเห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีเฉพาะด้านรูปธรรมที่เกิดจากการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตถ่ายทอดสืบต่อกันไปจากรุ่นสู่รุ่นจนมาเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน ความคิด สติปัญญาของมนุษย์เป็นผลจากส่วนสมองเป็นผู้สั่งการ พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาล้วนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสัญชาตญาณ เช่นเดียวกับสัตว์อื่นๆ ส่วนพวกที่ 2 มีทรรศนะว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีทั้งด้านร่างกายและจิตวิญญาณ ร่างกายนั้นมีสภาพเป็นวัตถุไม่มีชีวิต แต่ที่แสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาเป็นเพราะมีจิตวิญญาณคอยควบคุมบังคับบัญชาให้เกิดการกระทำต่างๆ หากจิตวิญญาณดับลง ร่างกายก็ไม่สามารถจะแสดงพฤติกรรมใดๆ ออกมาได้

ทรรศนะแรกเป็นมติของนักวิทยาศาสตร์ ที่ได้พยายามศึกษาวิวัฒนาการของมนุษย์นับตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงยุคของการปฏิวัติของชาร์ลส์ ดาร์วิน ผู้วางรากฐานอันมั่นคงให้กับทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ โดยเฉพาะทฤษฎีการคัดเลือกโดยธรรมชาติหรือ กลไกของวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ถือได้ว่าเป็นการค้นพบครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์โลก ซึ่งปรากฏโฉมครั้งแรกในหนังสือ “กำเนิดสปีชีส์” ของชาร์ลส์ ดาร์วิน (ชาร์ล ดาร์วิน, 2558) การค้นพบครั้งนี้ทำให้โลกตื่นตะลึงจนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่ต่อการมองโลกของสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่สัตว์เซลล์เดียวไปจนถึงมนุษย์ จากข้อเท็จจริงที่เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีวิวัฒนาการ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ดาร์วินเน้นหนักไปที่รูปธรรมหรือร่างกายและพฤติกรรมต่างๆ ของสัตว์เป็นส่วนสำคัญ โดยเขาจะพิจารณาเฉพาะพัฒนาการทางด้านรูปร่างลักษณะและพฤติกรรมเท่านั้นเอง ไม่มีการศึกษาถึงอิทธิพลของนามธรรม หรือจิตวิญญาณที่มีต่อสิ่งมีชีวิตแต่อย่างใดเลย ดังนั้น การที่ทฤษฎีวิวัฒนาการประเมินค่าของสิ่งมีชีวิตเพียง

ด้านเดียว คือ เฉพาะทางด้านโครงสร้างของรูปร่าง (พืชและสัตว์) และพฤติกรรมต่างๆ ของสัตว์เท่านั้น ซึ่งก็เท่ากับว่าทฤษฎีนี้ยอมรับการมีอยู่ของสสารวัตถุ หรือรูปธรรมเพียงอย่างเดียว ซึ่งทัศนคติแนวนี้ กำลังถูกวิพากษ์วิจารณ์และโต้แย้งอย่างหนักจากผู้ทรงคุณวุฒิในปัจจุบัน (ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร, 2539)

ทรรศนะที่สองเป็นมติทางในทางศาสนา พุทธศาสนาและปรัชญาอินเดียแทบทุกสำนัก (ยกเว้น ปรัชญาจารวาก) มีทัศนะแตกต่างอย่างตรงข้ามกับลัทธิที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มที่สองถือว่าสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะมนุษย์และสัตว์นั้นประกอบด้วยชีวะกับสรีระ สรีระ หมายถึง ร่างกาย ส่วนชีวะนั้น หมายถึง ชีวิตินทรีย์ ซึ่งเป็นเจตสิกธรรมที่เกิดร่วมกับจิตวิญญาณ นั่นก็หมายความว่า ชีวะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับจิตวิญญาณ (ธาตุรู้) ที่อยู่ในร่างกายมนุษย์และสัตว์ นั่นเอง และชีวะกับสรีระ ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่แยกกันโดยเด็ดขาด ทั้งสองสิ่งนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่าง สลับซับซ้อนมาก ในพุทธศาสนา มีพุทธพจน์รับรองว่า “ดูก่อนผู้มีอายุ ภิกษุผู้รู้ ผู้เห็นอย่างนี้ ควรละ หรือที่จะกล่าวว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือว่าชีวะ กับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ผู้มีอายุ เรา รู้เราเห็นอย่างนี้ จึงไม่กล่าวว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน หรือว่าชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ดังนี้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 157 หน้าที่ 158, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ตามพุทธพจน์ ถึงแม้ว่าชีพ (นามธรรม) กับสรีระ(ร่างกาย)จะไม่ใช่เป็นสิ่งเดียวกัน และก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่แยกกันได้โดยเด็ดขาดก็ตามที่แต่ทว่าทั้งชีพและสรีระต่างมีสัมพันธ์กัน และมีความเนื่องกันอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นมติทางพระพุทธศาสนายังก้าวล้ำลึกลงไป อีกด้วยวิธีการแยกร่างกายและจิตใจของมนุษย์และ สัตว์ออกจากกันและชี้ว่า ความจริงสูงสุดมี 4 อย่าง เรียกว่า ปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตฺโต), 2558) ทำให้เราได้ข้อสรุปที่ค่อนข้างจะชัดเจนว่า ร่างกายกับจิตวิญญาณ หรือกายกับจิตอันนี้ย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อนมาก

นักปรัชญาร่วมสมัยเช่น สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของมนุษย์ไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรมว่า “ธรรมชาติของมนุษย์มีความขัดแย้งในตัวเอง ความขัดแย้งในชีวิตมนุษย์อาจมีได้หลายประเภทและหลายระดับ มนุษย์นั้นมีสองภาวะพร้อมกันในตัวเอง อย่างแรกคือการเป็นสมาชิกในโลก “ทางชีววิทยา” ในฐานะสมาชิกของโลกดังกล่าวนี้ ดูเหมือนว่าเรา จะมีสภาพไม่ต่างจากสมาชิกอื่น ซึ่งได้แก่พืชและสัตว์มีข้อเรียกร้องทางชีววิทยาพื้นฐานอยู่จำนวนหนึ่งที่ สมาชิกในโลกแห่งชีวภาพจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อความอยู่รอด เช่น ต้องกินอาหาร ต้อง สืบต่อเผ่าพันธุ์ เป็นต้น” มนุษย์ต้องปฏิบัติตามกฎพื้นฐานเหล่านี้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง และที่สำคัญคือ กฎเหล่านี้ไม่เหมือนกฎต่างๆ ที่เราค้นเคยในชีวิต เช่นกฎห้ามสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ เพราะบรรดา กฎทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น เปิดช่องทางให้เลือกหรือมีความยืดหยุ่นมากกว่า การเลือกจะทำหรือไม่ ทำตามกฎเป็นกิจกรรมของสมองหรือปัญญา ซึ่งอาจพิจารณาจากหลายๆ เงื่อนไขประกอบการตัดสินใจ แต่สำหรับกฎทางชีวภาพ เราไม่มีทางได้เลือกเลยแม้แต่น้อย เมื่อถึงเวลาต้องกิน เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ เรา

ต้องมีคู่ครอง ต้องมีความรัก และมีสภาพทางจิตหลายๆ อย่างที่เป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกและกระตุ้นกิจกรรมการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของเรา เราไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่นเลย (สมภาร พรหมทา, 2560)

อย่างไรก็ตามในทรรศนะโดยรวม มนุษย์มีลักษณะเป็น “สิ่งมีชีวิต” และสิ่งมีชีวิตชนิดที่เรียกว่า “มนุษย์” นั้นก็ไม่ได้แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น มนุษย์ไม่ได้แตกต่างจากสิงโต เสือ ช้าง วัว แมว นก ปลา ฯลฯ ในด้านชีววิทยา หรือกฎทางชีวภาพ การสืบทอดเผ่าพันธุ์ สภาวะทางจิตใจที่รักและห่วงหาพันชีวิตของตนเอง เมื่อมนุษย์กับสัตว์ไม่ได้แตกต่างกันทางด้านชีวภาพเช่นนี้ “เพราะเหตุใดนักปรัชญาบางกลุ่มหรือแม้กระทั่งศาสนาคริสต์จึงกล่าวว่า “มนุษย์เป็นเจ้าของสัตว์ทั้งหลาย และมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะทำอะไรกับสัตว์ก็ได้ ”

ปัญหาดังกล่าวนี้กระทบกระเทือนไปถึงรากฐานธรรมชาติของมนุษย์เอง เมื่อมนุษย์รับเอาแนวคิด “มนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง” มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่มีสิทธิครอบครองธรรมชาติ มนุษย์จึงหยิ่งโสทำลายกฎธรรมชาติ จนกระทั่งลัทธิลึกลงไปถึงระดับที่ลึกที่สุดของสิ่งมีชีวิตเพื่อทำการดัดแปลง ปรับเปลี่ยน ระบบพื้นฐานที่สุดของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติตามความต้องการของตน การกระทำเช่นนี้เรียกกันในชื่อว่า “การดัดแปลงพันธุกรรม” และ “การทำสำเนาสิ่งมีชีวิต” โดยใช้เทคโนโลยีชีวภาพที่ทันสมัย เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมานั้นทรงพลังจนถึงกับสามารถสร้างสิ่งมีชีวิตชนิดใหม่ๆ ได้ โดยที่ธรรมชาติไม่ยินยอม เรื่องดังกล่าวเป็นที่ตื่นตระหนกของคนในวงการศาสนาทุกศาสนาเป็นอย่างยิ่งจินตนาการเรื่องการโคลนหรือการทำสำเนาพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคนและสัตว์นั้น ณ เวลานี้จินตนาการนั้นได้กลายเป็นความจริงแล้ว เมื่อมนุษย์กลุ่มหนึ่งสามารถโคลนนิ่ง “แกะชื้อดอลลี่ได้เป็นผลสำเร็จ” จึงเป็นที่หวั่นวิตกกันต่อไปว่า เมื่อสามารถโคลนแกะได้ก็ต้องโคลนมนุษย์ได้ เพราะอย่างน้อยเรากับแกะก็จัดอยู่ในสายพันธุ์ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเช่นกัน คงเป็นเพราะเราเชื่อว่าชาวเรื่องดอลลี่นั้นแฝงความหมายชัดเจนว่าวันเวลาของการโคลนมนุษย์ได้ดำเนินมาถึงแล้วโดยไม่ต้องสงสัย (สมภาร พรหมทา, 2550)

พุทธจริยศาสตร์เผชิญกับความท้าทายจากปัญหาจริยศาสตร์ร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเทคโนโลยีชีวภาพก้าวหน้าจนสามารถดัดแปลงพันธุกรรมและโคลนนิ่งสิ่งมีชีวิตได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต และทำให้เกิดการอภิปรายในเชิงอภิปรายว่ามนุษย์คืออะไร และควรดำเนินชีวิตอย่างไร ซึ่งนำไปสู่ข้อถกเถียงระหว่างสองแนวคิดหลักเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์

แนวคิดแรกที่ยึดกับวิทยาศาสตร์มองว่ามนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของวิวัฒนาการ ไม่มีจิตวิญญาณที่แยกขาดจากร่างกาย ทุกพฤติกรรมสามารถอธิบายได้ผ่านกลไกของสมองและชีววิทยา แนวคิดที่สองซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา มองว่ามนุษย์มีทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ ซึ่งสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน พุทธศาสนาเสนอหลักปรมัตถธรรม 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก

รูป และนิพพาน ซึ่งทำให้เห็นว่าความเป็นมนุษย์มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางกายภาพ แต่ยังรวมถึงมิติทางจิตใจด้วย การพิจารณาสถานะทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต เช่น สัตว์ หรือมนุษย์ที่ถูกโคลนนิ่ง เป็นประเด็นที่สะท้อนถึงปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ในฐานะศูนย์กลางของสรรพสิ่ง แนวคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) ส่งผลให้มนุษย์มองว่าตนเองมีสิทธิ์เหนือธรรมชาติและสามารถดัดแปลงพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตเพื่อประโยชน์ของตนเองได้ อย่างไรก็ตาม มุมมองแบบพุทธจริยศาสตร์ให้ความสำคัญกับปฏิจกสมุปบาท (การเกิดขึ้นของสรรพสิ่งโดยอิงอาศัยกัน) และหลักอหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ซึ่งนำไปสู่ข้อพิจารณาทางจริยศาสตร์ว่ามนุษย์ควรใช้อำนาจทางวิทยาศาสตร์อย่างไรให้สมดุลกับศีลธรรม

ปัญหาจริยธรรมของเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น การโคลนนิ่งมนุษย์ สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งในธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการพัฒนาวิทยาศาสตร์เพื่อความก้าวหน้า แต่ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงคุณค่าทางศีลธรรม พุทธจริยศาสตร์มิได้ปฏิเสธความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่เสนอให้พิจารณาผลกระทบของการกระทำตามหลักกรรมและอริยสัจ 4 หากมนุษย์ใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ส่วนตนโดยละเลยหลักแห่งเมตตาและกรุณา ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวต่อสังคมและธรรมชาติ การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่มนุษย์ต้องพิจารณาว่าการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวจะส่งผลอย่างไรต่อสถานะทางศีลธรรมของสิ่งมีชีวิต การโคลนนิ่งและการดัดแปลงพันธุกรรมเป็นตัวอย่างของการท้าทายแนวคิดทางจริยศาสตร์ดั้งเดิม พุทธจริยศาสตร์เสนอแนวทางที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ พร้อมกับหลักอริยสัจและปฏิจกสมุปบาท ซึ่งสามารถเป็นแนวทางให้มนุษย์ใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อทั้งตนเองและสรรพสิ่งรอบตัว ในท้ายที่สุด คำถามสำคัญไม่ใช่เพียงว่า "มนุษย์สามารถทำสิ่งนี้ได้หรือไม่" แต่คือ "มนุษย์ควรทำสิ่งนี้หรือไม่" ซึ่งเป็นคำถามทางจริยศาสตร์ที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบผ่านกรอบคิดทางพุทธปรัชญา

วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยธรรมร่วมสมัย

ปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องปัญหาของการโคลนนิ่งที่ถกเถียงกันอยู่ในวงการปรัชญานั้น มีประเด็นคำถามว่า “เป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมหรือไม่?” “โคลนนิ่ง” คือ การทำสำเนาหรือการคัดลอกหรือการถอดแบบพันธุกรรม ทำให้สิ่งมีชีวิตที่เกิดใหม่มีพันธุกรรมเหมือนสิ่งมีชีวิตต้นแบบทุกประการ เพียงแต่ต่างวัยกันเท่านั้น และการลอกเลียนแบบในลักษณะนี้จะไม่เป็นไปตามขั้นตอนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สำหรับวิธีการโคลนนิ่งโดยทั่วไปได้แก่การนำเซลล์ที่ยังไม่ได้ปฏิสนธิมาดัดนิวเคลียสออกไป แล้วนำนิวเคลียสจากเซลล์ร่างกาย (เช่น เซลล์ลำไส้ เซลล์เต้านม) มาใส่ในเซลล์ไข่แล้วปล่อยให้เซลล์ไข่มีการแบ่งเซลล์เจริญเป็นเอ็มบริโอจนประมาณ 6 วัน จึงนำไปใส่ใน

มดลูกเพศเมีย เพื่อให้เกิดการตั้งครรภ์และคลอดออกมาเป็นตัวอ่อน หรือทารกในที่สุดและทารกหรือตัวอ่อนนี้จะมีลักษณะเหมือนกับร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ต้นแบบทุกประการ

สมภาร พรหมทาทั้งข้อสังเกตว่า “การโคลนนั่นเป็นปัญหาทางจริยธรรมในสายตาฝรั่งเพราะมองจากมุมมองของผู้ที่เชื่อว่ามีพระเจ้าตามความเชื่อที่สรรพสิ่งในจักรวาลมาจากการสร้างสรรค์บันดาลของพระเจ้าทั้งสิ้น คนที่เชื่อในพระเจ้านั้นเขาไม่เชื่อเพียงแค่ว่าพระเจ้าทรงสร้างสิ่งต่างๆ เท่านั้นแต่เชื่อต่อไปด้วยว่าสิ่งต่างๆ ที่ทรงออกแบบไว้นี้สมบูรณ์ดีแล้ว การดัดแปลงโลกธรรมชาติโดยนักวิทยาศาสตร์นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่ผู้นับถือในพระเจ้า เฝ้ามองมาด้วยความเป็นห่วงอยู่เสมอ” (สมภาร พรหมทา, 2550) ในยุคที่ศาสนาคริสต์มีอำนาจครอบงำสูงสุด การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์อยู่ในภาวะซบเซา อย่างไรก็ตาม เมื่ออิทธิพลของศาสนาตกลง วิทยาศาสตร์กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังที่เห็นได้จากความก้าวหน้าขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน นอกจากนี้ ผลงานทางวิทยาศาสตร์หลายชิ้นยังได้ท้าทายความเชื่อของผู้ที่ยึดมั่นในศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างต่อเนื่อง ในโลกสมัยใหม่ที่มีเหตุผลเป็นรากฐานของกฎหมายและหลักการทางสังคม นักวิทยาศาสตร์ได้รับเสรีภาพในการค้นคว้าและแสวงหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในหลายด้าน

อย่างไรก็ตาม ความกังวลจากฝ่ายศาสนาที่มองว่าวิทยาศาสตร์อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติแก่มนุษยชาติก็เป็นประเด็นที่ควรพิจารณา แม้สำหรับผู้ที่มีได้นับถือศาสนาเช่นนั้น เพราะธรรมชาติได้เลือกสรรและปรับเปลี่ยนสรรพสิ่งมาอย่างยาวนานนับล้านปี ในขณะที่มนุษย์เพิ่งถือกำเนิดและสร้างอารยธรรมขึ้นเมื่อประมาณหมื่นปีที่ผ่านมานี้ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากระยะเวลาดังกล่าว โลกได้ดำรงอยู่และวิวัฒนาการมานานก่อนการมาถึงของมนุษย์ หนึ่งในลักษณะที่ปรากฏชัดในธรรมชาติ คือ การสืบทอดเผ่าพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่ต้องอาศัยกระบวนการสืบพันธุ์ทางเพศ แม้ว่าจะมีข้อยกเว้นในพืชหรือสัตว์บางชนิด แต่โดยภาพรวม ธรรมชาติได้เลือกวิธีการสืบพันธุ์ผ่านการมีพ่อและแม่ อย่างไรก็ตาม การโคลน (Cloning) ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสืบพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตอย่างมหาศาล ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เหตุผลหนึ่งที่สังคมตะวันตกมีปฏิกิริยาต่อต้านการโคลนมนุษย์อย่างรุนแรงนั้น มาจากความรู้สึกกังวลและไม่พอใจที่สะสมมาอย่างยาวนานของผู้ที่ยึดมั่นในศาสนา โดยพวกเขาอาจเห็นว่า “ที่ผ่านมา แม้พวกเราไม่เห็นด้วย แต่ก็ยอมรับการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติจากนักวิทยาศาสตร์ได้บ้าง เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนในระดับผิวเผินที่ไม่กระทบต่อแก่นแท้ภายใน ทว่าครั้งนี้ เราไม่อาจยอมรับได้ เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับรากฐานที่ลึกซึ้งและกระทบต่อหลักการทางธรรมชาติอย่างแท้จริง” การถกเถียงเกี่ยวกับการโคลนมนุษย์จึงสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นความก้าวหน้าและนวัตกรรม กับหลักศีลธรรมและจริยธรรมทางศาสนาที่คำนึงถึงธรรมชาติและความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้ง

อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีแนวคิดต่อต้านการโคลนนิ่งจากทั่วทุกมุมโลก แต่มนุษย์ก็ไม่เคยหยุดยั้งความอยากรู้อยากเห็นเอาไว้เลย ตรงกันข้ามเทคโนโลยีการโคลนนิ่งกลับถูกพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย แม้จะมีบางประเทศออกกฎหมายห้ามการโคลนนิ่งก็ตาม ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจหลายประการ ที่ทำให้นักวิทยาศาสตร์ต่างก็ทุ่มเทเวลาเพื่อมาพัฒนาเทคนิคการโคลนนิ่งจนประสบผลสำเร็จทั้งในการ “โคลนนิ่งสัตว์และมนุษย์” ผู้เขียนพบว่าการโคลนนิ่งในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการโคลนประเภทใดก็ตามต่างก็มีวัตถุประสงค์ใหญ่ๆ ที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

(1) การโคลนเพื่อการเจริญพันธุ์ (Reproductive Cloning) คือ การโคลนสิ่งมีชีวิตใหม่ขึ้นมา หมายถึง การย้ายตัวอ่อนซึ่งมีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกับต้นแบบเข้าไปในมดลูกของผู้หญิง เพื่อสร้างสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ขึ้นมาใหม่ เทคนิควิธีที่ใช้เพื่อสร้างตัวอ่อนที่มีลักษณะทางพันธุกรรมซ้ำๆ กันขึ้นมาอีก มักใช้วิธีแยกตัวอ่อน (Embryo Splitting) หรือการเปลี่ยนถ่ายนิวเคลียสของเซลล์ร่างกาย หรือ Somatic Cell Nuclear Transfer-SCNT

(2) การโคลนที่ไม่ใช่เพื่อการเจริญพันธุ์ (Non-Reproductive Cloning) หรือ การโคลนเพื่อการรักษา (Therapeutic Cloning) คือ การสร้างตัวอ่อนขึ้นมาด้วยวิธี SCNT เพื่อพัฒนาไปเป็น Stem Cell Cultures และก่อให้เกิด Cell Lines ที่จะนำไปเปลี่ยนถ่าย หรือบางครั้งอาจจะใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่ใช่เพื่อการเจริญพันธุ์ ซึ่งอาจจะใช้คำว่า Therapeutic Cloning ที่มีความหมายตรงกันข้ามกับ Reproductive Cloning ก็ได้ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการรักษาโรค

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะนำกระบวนการโคลนนิ่งทั้งสองวิธีข้างต้นมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อความในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในเรื่องที่ว่าด้วยจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์และสัตว์ เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย 3 ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มียะดู และคันธัพพะ ยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดายังมีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏ การถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อกาลใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดายังมีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นเพราะปัจจัย 3 ประการประชุมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 408 หน้า 443-444 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในพระพุทธศาสนากระบวนการที่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตมนุษย์และสัตว์ ต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดายังมีระดู และคันธัพพะปรากฏ เมื่อองค์ประกอบครบทั้งฝ่ายรูปและนามเข้ามาประกอบรวมกันเข้าเป็นชีวิต โดยที่องค์ประกอบฝ่ายรูปได้แก่ องค์ประกอบที่ได้จาก พ่อ คือ อสุจิ และองค์ประกอบจากแม่ คือ ไข่ ที่สุกพร้อมจะปฏิสนธิ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองฝ่ายนี้จัดอยู่ในปัจจัย 2 ประการแรก คือ ปัจจัยที่หนึ่งมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (การมีเพศสัมพันธ์) และปัจจัยที่สอง มารดา มีระดู (อยู่ในวัยเจริญพันธุ์) นอกจากนี้องค์ประกอบที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญที่สุด และเป็นปัจจัยที่ 3 ในกระบวนการข้างต้น คือ มี “คันธัพพะ” หมายถึง สัตว์ผู้จะมาเกิดในครรภ์

นั้น เรียกว่า “ปฏิสนธิวิญญาน” (อรรถกถาภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 408 หน้าที่ 218, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) ในทางวิชาการเรียกวิธีการนี้ว่า “การให้กำเนิดชีวิตแบบอาศัยเพศ” (Sexual Reproduction)”

แต่สำหรับการโคลนเพื่อการเจริญพันธุ์นั้นต่างกับการให้กำเนิดมนุษย์และสัตว์โลกดังที่กล่าวในคัมภีร์พระพุทธศาสนาข้างต้น เพราะมีองค์ประกอบต่างๆ ไม่เหมือนกัน ในช่วงระหว่างปี 2547-2549 สมภาร พรหมทา ได้ทำวิจัยเรื่อง “การโคลนมนุษย์และวิจัยเซลล์ต้นแบบ ทัศนะของพุทธศาสนา” (Human Cloning and Stem Cell Research: The Buddhist Perspective) ระบุว่า “การโคลน” นั้นโดยภาพรวมหมายถึงการให้กำเนิดชีวิตใหม่จากชีวิตเดิมผ่านเพียงเพศเดียวหรือคนเดียวโดยไม่ผ่านการผสมพันธุ์ การให้กำเนิดชีวิตแบบอาศัยพ่อแม่ นั้นเราเรียกกันว่า “การให้กำเนิดชีวิตแบบอาศัยเพศ” (Sexual Reproduction) แต่การโคลนนั้นเป็น “การให้กำเนิดชีวิตแบบไม่อาศัยเพศ” (Asexual Reproduction) การที่ปลาตาวเมื่อถูกตัดแบ่งจากหนึ่งตัวสามารถงอกอวัยวะที่ขาดหายไปมาทดแทนแล้วกลายเป็นตัวใหม่อีกหลายตัวนั้นเป็นตัวอย่างที่ดีของการสืบต่อเผ่าพันธุ์แบบไม่ต้องอาศัยเพศ ในพินัยนี้ดูเหมือนว่าเราจะพบการสืบต่อเผ่าพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศได้มากกว่าสัตว์ การตอนกิ่งต้นมะม่วงก็คือการโคลนชนิดหนึ่ง สำหรับมนุษย์นั้นแม้ว่าโดยทั่วไปธรรมชาติจะไม่สร้างระบบการให้กำเนิดชีวิตพิเศษเพื่อใช้ในยามฉุกเฉินเหมือนสัตว์บางเผ่าพันธุ์ แต่หากพิจารณาให้ดีเราจะพบว่าช่องทางพิเศษที่ว่ามันก็มีอยู่ ยกตัวอย่างเช่น การกำเนิดของฝาแฝดที่มาจากไข่ใบเดียวและอสุจิตัวเดียวที่เรียกว่า “แฝดแท้” หรือ “แฝดเหมือน” (Identical Twins) นั้นโดยสาระก็คือการโคลนชนิดหนึ่ง ดังที่สมภาร พรหมทา ได้สรุปปรากฏการณ์ การเกิดขึ้นของแฝดเหมือน ก็คือ “การโคลนที่เกิดโดยกระบวนการทางธรรมชาติ” นักวิทยาศาสตร์นั้นเชื่อว่าอะไรก็ตามแต่ที่เกิดได้ตามธรรมชาตินั้นมนุษย์ก็อาจเรียนรู้ที่จะทำตามได้ โดยการสร้างเงื่อนไขปัจจัยให้เป็นอย่างเดียวกันกับเหตุปัจจัยตามธรรมชาติที่ผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์ที่เราอยากจะทำ...(สมภาร พรหมทา, 2550)

ประเด็นเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาจริยธรรมร่วมสมัย” เน้นการถกเถียงทางจริยธรรมเกี่ยวกับการโคลนนิ่ง ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่สามารถสร้างสิ่งมีชีวิตที่มีพันธุกรรมเหมือนต้นแบบทุกประการ โดยไม่เป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ ความกังวลหลักมาจากมุมมองทางศาสนา โดยเฉพาะในโลกตะวันตกที่มีรากฐานจากความเชื่อในพระเจ้า มองว่าการดัดแปลงธรรมชาติเป็นสิ่งที่อาจละเมิดหลักศีลธรรม ขณะที่ในมุมมองของวิทยาศาสตร์ การโคลนนิ่งเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ให้ประโยชน์แก่สังคม แม้ว่าจะก่อให้เกิดความกังวลด้านจริยธรรมเช่นกัน

การโคลนนิ่งสองประเภท ได้แก่ 1) การโคลนเพื่อการเจริญพันธุ์ (Reproductive Cloning) เป็นการสร้างสิ่งมีชีวิตใหม่ที่มีพันธุกรรมเหมือนต้นแบบผ่านกระบวนการ SCNT และ 2) การโคลนเพื่อการรักษา (Therapeutic Cloning) ใช้เทคนิคเดียวกันเพื่อพัฒนาเซลล์ต้นกำเนิดสำหรับการรักษาโรค เมื่อพิจารณาในมุมมองของพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกระบุว่าการเกิดของมนุษย์ต้องมี

องค์ประกอบสามประการ ได้แก่ มารดา บิดา และคันธัพพะ (ปฏิสนธิวิญญาณ) ซึ่งต่างจากการโคลนนิ่งที่อาศัยเพียงเซลล์จากร่างกายโดยไม่ต้องอาศัยการปฏิสนธิแบบปกติ ทำให้เกิดข้อถกเถียงว่าการโคลนนิ่งขัดแย้งกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไรก็ตาม พุทธจริยศาสตร์เน้นที่ “เจตนา” เป็นหลัก การกระทำใดก็ตามจะถือว่าถูกหรือผิดขึ้นอยู่กับเจตนาเบื้องหลัง ดังนั้น หากการโคลนนิ่งกระทำไปเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์หรือเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ การกระทำนี้อาจไม่ได้ผิดโดยตัวมันเอง แต่หากการโคลนนิ่งมีจุดประสงค์เพื่อความต้องการส่วนบุคคลหรือเพื่อวัตถุประสงค์ที่ขัดต่อศีลธรรม อาจถือเป็นการละเมิดหลักเมตตาธรรมได้ อีกประเด็นที่สำคัญคือ “คันธัพพะ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิด การโคลนนิ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบนี้โดยตรง ทำให้เกิดคำถามว่ามนุษย์ที่เกิดจากการโคลนนิ่งมีจิตวิญญาณเช่นเดียวกับมนุษย์ที่เกิดโดยธรรมชาติหรือไม่ ซึ่งเป็นข้อถกเถียงที่ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนในพุทธปรัชญา

ศาสนาคริสต์มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธการโคลนนิ่ง เนื่องจากขัดแย้งกับแนวคิดเรื่อง “การสร้างของพระเจ้า” ขณะที่ในโลกวิทยาศาสตร์ การโคลนนิ่งถูกมองว่าเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีที่มีศักยภาพในการรักษาโรคและเพิ่มคุณภาพชีวิตของมวลมนุษยชาติที่นักปรัชญาสมัยใหม่หยิบยกขึ้นมา คือ การโคลนนิ่งอาจทำให้เกิดปัญหาทางสังคม เช่น การใช้โคลนนิ่งเพื่อจุดประสงค์ทางเศรษฐกิจ หรือการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่คำถามเชิงจริยธรรมที่ลึกซึ้ง แต่ในเชิงจริยศาสตร์แบบพุทธ การใช้เทคโนโลยีต้องอยู่ในกรอบของ “สัมมาอาชีวะ” หรือการดำเนินชีวิตที่ชอบธรรม หากการโคลนนิ่งสามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ของมนุษย์ได้โดยไม่ก่อให้เกิดอันตราย การพัฒนาด้านนี้อาจไม่ขัดกับหลักพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องมีการกำกับดูแลเพื่อป้องกันการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด เช่น การนำไปใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า หรือการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้อยู่ในระดับของ “ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ”

ข้อสรุปเรื่องการโคลนนิ่งจึงกลายเป็นประเด็นที่ซับซ้อนในเชิงจริยธรรม โดยเฉพาะเมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับหลักพุทธศาสนา แม้ว่าการโคลนนิ่งจะสามารถให้ประโยชน์ทางการแพทย์และสังคม แต่ก็ต้องพิจารณาถึงผลกระทบทางจริยธรรมและศาสนาอย่างรอบด้าน ในบริบทของพุทธจริยศาสตร์ ความตั้งใจของผู้กระทำเป็นสิ่งสำคัญ หากดำเนินไปเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์โดยไม่ขัดต่อหลักเมตตาธรรม การโคลนนิ่งอาจเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ภายใต้กรอบคุณธรรมที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ยังคงมีประเด็นที่ต้องพิจารณา เช่น ความเป็นไปได้ในการละเมิดศักดิ์ศรีของมนุษย์ ซึ่งต้องอาศัยแนวทางทางจริยธรรมและกฎหมายที่เข้มแข็งควบคู่กันไป

จากข้อเสนอที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพบว่า พุทธจริยศาสตร์เสนอแนวทางสายกลางโดยไม่ยึดติดกับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง แต่เน้นที่หลักเมตตา กรุณา และการไม่เบียดเบียน โดยมองว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหมดมีคุณค่าตามหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด มนุษย์ควรปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความเคารพ ไม่ใช่เพียงเพราะเหตุผลทางศีลธรรมเท่านั้น แต่เพราะทุกชีวิตล้วนมีความสัมพันธ์กัน หลักการนี้ช่วยให้

เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ส่วนในด้านเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น การโคลนนิ่งหลายประเทศห้ามการโคลนนิ่งมนุษย์เพื่อสืบพันธุ์ แต่อนุญาตให้วิจัยเซลล์ต้นกำเนิดภายใต้ข้อจำกัดทางจริยธรรม รัฐสภาฝรั่งเศสมองว่าการโคลนนิ่งมนุษย์เป็นอาชญากรรมต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์ ขณะที่ญี่ปุ่นอนุญาตให้โคลนตัวอ่อนเพื่อการวิจัย พุทธจริยศาสตร์ไม่ได้ห้ามการโคลนนิ่งโดยสิ้นเชิง แต่พิจารณาเจตนาและผลกระทบ หากเทคโนโลยีดังกล่าวละเมิดศีลธรรมหรือก่อให้เกิดทุกข์ ก็นับว่าเป็นสิ่งไม่ควรกระทำ และในประเด็นสิ่งแวดล้อมนั้นพุทธจริยศาสตร์มุ่งเน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล โดยหลีกเลี่ยงการมองตนเองเป็นศูนย์กลาง หลักอริยสัจ 4 และมรรค 8 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ศีลห้า โดยเฉพาะข้อปาณาติปาตา (การละเว้นจากการฆ่าสัตว์) ช่วยส่งเสริมการเคารพในชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่นและลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

แนวคิดทางจริยศาสตร์เกี่ยวกับสถานะทางศีลธรรมของสัตว์แบ่งออกเป็นสามกลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มที่ปฏิเสธว่าสัตว์มีคุณค่าทางจริยธรรม 2) กลุ่มที่ยอมรับว่าสัตว์มีสถานะทางศีลธรรมแต่ไม่เทียบเท่ามนุษย์ และ 3) กลุ่มที่เห็นว่ามนุษย์และสัตว์มีสถานะทางจริยธรรมเท่าเทียมกัน แต่ละแนวคิดมีข้อจำกัดในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและอาจทำให้เกิดปัญหาทางจริยธรรมในการเลือกปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ พุทธจริยศาสตร์เป็นแนวทางที่ยืดหยุ่นและสามารถนำไปปรับใช้ในประเด็นทางจริยธรรมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานะของสัตว์ ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ หรือสิ่งแวดล้อม หลักเมตตา การไม่เบียดเบียน และการเคารพในชีวิตของสรรพสิ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล แนวคิดนี้ไม่เพียงเป็นจริยธรรมส่วนบุคคล แต่ยังช่วยพัฒนาสังคมให้มีความเอื้อเฟื้อ ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของชีวิตทั้งหมด การนำหลักพุทธจริยศาสตร์ไปใช้สามารถช่วยกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีที่มีจริยธรรม และส่งเสริมสังคมที่มีความสมดุลทั้งทางกายภาพและจิตใจ

เอกสารอ้างอิง

- ขจิตพรณ อมรปาน. (2542). “การศึกษาความคิดจริยศาสตร์ตะวันตก พุทธศาสนา (เถรวาท) และนักวิทยาศาสตร์ไทยกับการใช้สัตว์ทดลอง”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจริยศาสตร์ศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาร์ลส์ ดาร์วิน. (2558). *กำเนิดสปีชีส์*. (นำชัย ชีววิวรรธน์ และคณะ, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี.
- ชัยพลกษณ์ เพ็ญวิจิตร. (2539). *พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 30). กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.
- สมภาร พรหมทา. (2560) *แก่นเดิมของพุทธปรัชญา: เล่มที่ 1 มนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.
- _____. (2546). กิณ มุมมองพุทธจริยศาสตร์. *วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 10(3): 8-103.
- _____. (2550). ทศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการโคลนมนุษย์. *วารสารพุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 14(2): 7-125.
- ศุภมาส ชินวินิจกุล. (2557). การคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์. *Assumption University Law Journal*, 5(2): 33-41.
- Singer, P. (1975). *Animal Liberation: A New Ethics for our Treatment of Animals*. New York: A New York Review Book.
- Sciberras, C. (2008). Buddhism and Speciesism: on the Misapplication of Western Concepts to Buddhist Beliefs. *Journal of Buddhist Ethics*, (15)(1): 215-240.

